

Vizdal, Jaroslav

Eneolitické pohrebisko vo veľkých Raškoviach

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1975-1976, vol. 24-25, iss. E20-21, pp. [245]-248

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108842>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JAROSLAV VIZDAL, ZEMPLÍNSKÉ MÚZEUM,
MICHALOVCE

ENEOLITICKÉ POHREBISKO VO VEĽKÝCH RAŠKOVCIACH

Nálezisko Veľké Raškovce, okr. Trebišov, ako významná lokalita z mladšej a neskorej doby kamennej sa už dostalo do literatúry.¹ Kataster tejto obce zostával v pracovnom programe Zemplínskeho múzea a zemné práce sa sledovali i v posledných dvoch rokoch. Výskumné práce mali podobne ako v predchádzajúcom období záchranný charakter.

Pri melioračných prácach a rekultivovaní pôdy po výstavbe tranzitného plynovodu a ďalšej vetve ropovodu, objavili pracovníci stavebných organizácií v sústavnom kontakte s pracovníkmi Zemplínskeho múzea v Michalovciach cca 600 m juhozápadne od neolitického sídliska vo Veľkých Raškovciach pohrebisko z doby medenej. Po upozornení na nálezisko a jeho predbežnej obhliadke v letných mesiacoch roku 1974 sa zistilo, že ide o pohrebisko tiszapolgárskej kultúry.

Prispôsobujúc sa melioračným rýham, odkryla sa postupne súvislá plocha o rozmeroch 1100 m², na ktorej sa odkrylo a zdokumentovalo 44 hrobov. V okrajových častiach odkrytej plochy sa hroby už nezistili. Dá sa preto predpokladať, že bolo preskúmané celé pohrebisko.

Hrobové jamy mali na sprašovom podklade zhruba obdĺžnikový pôdorys s výrazne zaoblenými rohmi, niekedy takmer pretiahleho, oválneho charakteru. Hĺbka hrobových jám sa pohybovala od 50—90 cm od úrovne dnešného terénu. Dná hrobových jám boli viacej menej rovné. Jamy boli orientované jednotne v smere V—Z. V uložení kostier sa dali rozpoznať dve základné polohy: buď bol mŕtvy uložený na ľavej, alebo na pravej strane. Na základe výbavy pochovaných, možno aj bez antropologického posudku usudzovať, že jedinci mužského pohlavia boli uložení na pravom boku a ženy na ľavom. Skrčenie kostier bolo pomerne prisne, dá sa dokonca v niektorých prípadoch uvažovať o posmrtnom zväzovaní pochovaných. Zdá sa, že najbohatšie celky sa sústreďovali približne v strede pohrebiska; čo

¹ J. Vizdal, Zemplín v mladšej dobe kamennej, Košice 1973.

sa týka bohatstva dajú sa rozlišovať na tomto kostrovom pohrebisku hroby s kovovým a kamenným inventárom a keramikou, hroby s kamennou industriou a keramikou, hroby len s niekoľkými keramickými prídavkami.

K rozlíšeniu mŕtvych prispela v prvom rade ich posmrtná výbava. Keramické nálezy boli ako v mužských, tak i v ženských hrobách zvyčajnou zložkou posmrtnej výbavy. Priemerne sa nachádzalo v hrobách 7–10 nádob; ich podrobnejší tvarový rozbor dovoľí azda poukázať v budúcnosti na isté pravidlá vo vybavovaní mŕtvych keramikou (keramické súpravy odzrkadľujúce základnú náplň za života používaných hrnciarskych výrobkov). Vo výnimočných prípadoch (hroby: 1/1974, 17/1974, 31/74, 37/74) počet keramických nálezov presahoval priemer, pri čom sa dalo konštatovať, že išlo o celky s výnimočnou náplňou aj pokiaľ išlo o zastúpenie ostatných zložiek hmotnej kultúry (meď, zlato, kamenná industria a surovina).

Keramika zastúpená v hrobových celkoch prináša tvary v podstate známe už z ostatných nálezísk tohoto obdobia na východnom Slovensku² a v susednom Maďarsku.³ Ako najtypickejší keramický tvar možno označiť kónické misky na zvoncovitej nôžke, niekedy so štyrmi protíľahle umiestnenými páskovými úškami. So štvorcovou základnou dispozíciou čo do stvárnenia ústia sa vyznačovali i štvorcípe misky, ktorých okraj bol na vnútornej strane schodovite odsadený. Ako nezvyčajný prípad zhotovenia dna možno uviesť nádobu z hrobu 2/1974, ktorá ma tektoniku vyznačujúcu sa ostrými hranami, na ktoré nadväzuje dno štvorcového tvaru. Tvarove prevládajú na pohrebisku podobne ako na iných analogických objektoch hrncovité a miskovité formy so zvyčajnými plastickými vypulínami, často i prevrtanými. Takmer v každom hrobe sa našla väčšia, alebo menšia pokrievka, ktorú charakterizuje výrazne oddelená držadlovitá časť.

Keramika pôsobí vo väčšine prípadov dojemom náhleho vyhotovenia, čo môže mať v pozadí rituálny prístup pri jej výrobe. Zdá sa byť novým poznatkom, že na niekoľkých nádobách sa zistili stopy po maľovaní povrchu červenou, čiernou a bielou farbou. Maľba bola nanášaná pravdepodobne po vypálení, takže základné motívy sa dajú ťažko rekonštruovať (napr. miska z hrobu 1/1974).

Ako sa už spomenulo, medené výrobky boli zastúpené aj v mužských aj v ženských hrobách. Jednako sa dá konštatovať, že čo do celkového bohatstva hrobových celkov, medená industria sa viaže predovšetkým k mužským hrobom. Popri masívnych otvorených náramkoch, ako charakteristické nálezy môžu sa tu spomenúť sekeromlaty rôzneho stvárnenia. Pravidelné otvory na niektorých z týchto výrobkov pripomínajú techniku prevrtávania kamenných sekeriek.

Veľmi významnú zložku nálezového materiálu v hrobách tiszapolgárskej skupiny predstavujú vo Veľkých Raškovciach kamenné a rohovcové artefakty a surovina. Pokiaľ ide o kamennú industriu, rozlišujeme neopracovanú surovinu (rohovec), ďalej jadrá ako polotovary a napokon i hotové výrobky. V rámci hotových výrobkov je zastúpená štiepaná industria, pričom sa dá upozorniť na lokálnu zvláštnosť, že čepielky a čepeľové nástroje

² St. Šiška, Pohrebisko tiszapolgárskej kultúry v Tibave, SLA XII-2, 293 ad.

³ I. Bognár-Kutzián, The Copper Age Cemetery of Tiszapolgár – Basatanya, Budapest 1963, 475 ad.

nenesú nijaké stopy po používaní a vyrábali sa pre rituálne ciele. Hladenú kamennú industriu reprezentujú sekerky, ktoré patria podľa doteraz platných kritérií po typologickej stránke už do mladšieho vývojového stupňa (zbrúsené strany). Rozbor kamennej industrie bude úlohou ďalšieho výskumu a rovnako po urobení spektrálnych analýz.

Zostáva napokon zmieniť sa o pozoruhodnej zložke nálezového materiálu, o tzv. zlatých terčovitých záveskoch. Vychádzajúc z nálezových polôh týchto predmetov, dá sa predpokladať, že ide pravdepodobne o súčasť náhrdelníkov. Je všeobecne známe, že zlato v tomto období ešte nemalo tu úlohu, ako v neskorších obdobiach. Napriek tomu, istá, možno tak povedať „kulminácia“ terčovitých záveskov v hrobe 17/1974 naznačuje vzhľadom na nezvyčajný počet a rozmery terčovitých záveskov výnimočné postavenie pochovanej vo vtedajšej spoločnosti (doznievanie matriarchátu?).

Pri predbežnom hodnotení nálezových situácií v jednotlivých hrobových celkoch sa dospelo k niekoľkým poznatkom, ktorých platnosť možno predbežne označiť za lokálnu.

1. V ženských hroboch nebola zastúpená ani kamenná industria ani surovina k výrobe štiepaných kamenných nástrojov.

2. K rozlíšeniu ženských a mužských hrobov prispel i medený inventár.

3. Medené sekeromlaty boli výlučným prídavkom v hroboch mužov; príležitostnými doplnkami výbavy boli šidlo (hrob 31/1974), dláto (hrob 1/1974) a dýka (hrob 23/1974).

4. Spojujúcim prvkom medenej industrie v mužských a ženských hroboch boli náramky, ktoré sa v hroboch mužov našli v piatich prípadoch (hroby: 1/1974, 4/1974, 5/1974, 6/1974, 37/1974), u žien v dvoch prípadoch (hroby: 7/1974, 34/1974).

5. Pokiaľ ide o výskyt zlatých výrobkov, ktoré sa tvarove obmedzujú na väčšie, alebo menšie kruhové terče opatrené otvormi, dalo sa konštatovať, že ich prítomnosť v hrobových celkoch nezávisela na pohlaví pochovaných (mužské hroby: 1/1974, 4/1974, 11/1974, 44/1974, ženský hrob 17/1974).

6. Na základe uloženia zlatých výrobkov a ich vzhľadu, dá sa usudzovať, že išlo o dominujúcu súčasť väčšieho náhrdelníka. Výnimku predstavuje zlatý terč v hrobe 4/1974, kde možno uvažovať o prívesku k medenému náramku.

Objavenie tiszapolgárskeho pohrebiska vo Veľkých Raškovciach už aj po tomto referáte — domnievame sa — prinieslo pre problematiku mladšej a neskoršej doby kamennej významné poznatky. Jedinou paralelou tejto nekropole je na našom území pohrebisko v Tibave (okr. Michalovce).⁴ O začlenenie tohto významného náleziska do vývoja v mladšej dobe kamennej na východnom Slovensku sa zaslúžil St. Šiška.⁵ Závery jeho práce v mnohom potvrdzujú aj nálezové okolnosti vo Veľkých Raškovciach; jednako sa zdá, že oproti nekropoli v Tibave sa vo Veľkých Raškovciach odкрыlo pohrebisko s výnimočným významom vo vtedajšom živote obyvateľstva. Obe lokality pokladáme za doteraz najvýznamnejšie náleziská pri riešení problematiky tzv. doby medenej.

⁴ K. Andel, Pohrebisko z doby medenej v Tibave na východnom Slovensku, SIA VI-1, 39 ad.

⁵ St. Šiška, op. cit., 293 ad.

ЭНЕОЛИТИЧЕСКИЕ МОГИЛЫ В ВЕЛКИХ РАШКОВЦИЯХ

В рамках спасательных раскопочных работ работники Земплинского музея в Михаловцах исследовали в 1974 г. в общем 44 могилы с труположением тисаполгарской культуры, открытые на могильнике в Великих Рашковциях (район Требишов). В своей статье автор даст предварительные сведения об этом новом, значительном могильнике.

Могильные ямы были ориентированы в направлении восток-запад. Трупы, похороненные в строго скорченном положении, лежали или на правом (мужчины), или на левом (женщины) боку. В могилах было найдено 7—10 сосудов, а в могилах более состоятельных лиц больше. Керамика ритуального характера, часто на ней можно обнаружить следы красной, черной и белой росписи. В могилах мужчин преобладают находки медных топороволотов (табл. XXXIV), далее каменные отшлифованные топоры, каменное сырье (роговик) и неиспользованные пластинки, сделанные специально для погребения. В могилах женщин и мужчин встречались медные браслеты и уникальные золотые круглые мишени с отверстиями (табл. XXXII:2). В качестве единичных дополнительных частей инвентаря служили и другие медные предметы, напр. шила, долота и кинжалы.

Единственной параллелью тисаполгарского могильника в Великих Рашковциях является некрополь в Тибаве (восточная Словакия), описанная С. Шишкой. Его выводы подтверждают также обстоятельства, при которых были открыты предметы в Великих Рашковциях. Кажется, что на описываемом могильнике, недавно открытом, хоронили покойников, занимавших в тогдашнем обществе исключительное положение.

Перевел Алеш Бранднер

DAS ÄNEOLITHISCHE GRÄBERFELD IN VELKÉ RAŠKOVCE

Im Rahmen einer Rettungsausgrabung untersuchten im Jahre 1974 die Mitarbeiter des Zemplíner Museums in Michalovce insgesamt 44 Skelettgräber der Tiszapolgárer Kultur auf dem neuentdeckten Gräberfeld in Velké Raškovce, Kr. Trebišov. Der Autor erstattet einen vorläufigen Bericht über dieses neue, höchstbedeutende Gräberfeld.

Die Grabgruben waren in der Ost-West-Richtung orientiert. Die Toten, in strenger Hockerstellung gebettet, lagen entweder auf der rechten (Männer) oder auf der linken (Frauen) Seite. In der Gräbern wurden durchschnittlich je 7—10 Gefäße gefunden, in reicheren Gräbern auch noch mehr. Die Keramik hat rituellen Charakter, trägt oft Spuren von roter, schwarzer und weißer Bemalung. In den Männergräbern dominieren Funde kupferner Axthämmer (Taf. XXXIV), ferner geglättete Steinbelle, steinerner Rohstoff (Hornstein) und ungebrauchte, speziell für funerale Zwecke hergestellte Klingen. In den Frauen- und Männergräbern fanden sich kupferne Armringe und als Unikate goldene kreisförmige Scheiben mit Löchern (Taf. XXXII: 2). Als gelegentliche Ergänzungen der Ausstattung kamen auch noch weitere Kupfergegenstände vor, wie Ahle, Meißel und Dolch.

Die einzige Parallele zum Tiszapolgárer Gräberfeld in Velké Raškovce ist in der Ostslowakei die von S. Šiška publizierte Nekropolis in Tibava. Die Schlußfolgerungen Šiškas bestätigen auch die Fundumstände in Velké Raškovce. Anscheinend sind aber auf diesem neuentdeckten Gräberfeld Tote mit einer Ausnahmstellung in der damaligen Gesellschaft bestattet worden.

Übersetzt von Dr. Alfons Hubala